

meydana getirmiştir. Ehl-i kitaba ait bu bilgilerin İslâmî muhitlere girmesi sahâbe asrından itibaren başlamakla birlikte asıl tâbiîn ve sonraki dönemlerde yaygınlık kazanmıştır. Tâbiîn âlimlerinden Vehb b. Münebbih ile Kâ'b el-Ahbâr'ın rivayetleri tefsir ve tarih kaynaklarında yer aldığı gibi hadis kitaplarında da nakledilmektedir (*DİA*, XXIII, 196).

Kâtib Çelebi, kısas-ı enbiyâ konusunda ilk eser veren müellifin Vehb b. Münebbih (ö. 110/728) olduğunu belirtmektedir. Ehl-i kitaba dair pek çok rivayetin onun kanalıyla İslâmî literatüre girdiği bilinmektedir. Kâtib Çelebi ayrıca Ali b. Hamza el-Kisâi, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Muhammed b. Abdülmelik el-Müsebbihî'nin Arapça; Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî ve İbrâhim b. Halef en-Nisâbü'rî'nin Farsça kısas-ı enbiyâlarından bahsetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1328).

Kısas-ı enbiyâ türündeki eserlerin en meşhurları Sa'lebî'nin *'Arâ'isü'l-mecâlis'*i ile (*DİA*, III, 265-266) Kisâi'nin *Qıssaşü'l-enbiya'* adlı kitabıdır (*Eİ²* [Fr.], V, 177-178). Daha sonra yazılan eserlerin birçoğu ya bunların tercümesi veya kısaltılmış şeklidir. Ebû Rifâa Ammârre el-Fârisî'nin *Bed'ü'l-halk ve Kaşaşü'l-enbiyâ'*, Ali b. Hamza el-Kisâi'nin *el-Mübtede' fi Kaşaşü'l-enbiyâ'*, Muhammed b. Abdullah el-Kisâi'nin *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kinânî et-Tarafî'nin *Qıssaş-ı Enbiyâ'*, İbn Kesîr'in *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, M. Ahmed Câdelmevlâ ve arkadaşlarının *Qıssaşü'l-Kur'ân*, Ni'metullah el-Cezâirî'nin *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, Abdülvehhâb en-Neccâr'ın *Qıssaşü'l-enbiyâ'* adlı eserleri bu türün başlıca örneklerindedir. Öte yandan Kur'an'daki kıssaların sadece birini veya birkaçını konu edinen yahut peygamberler tarihini anlatan, adı farklı olan eserler de vardır (Şengül, s. 34-35).

Türkçe yazılmış birçok kısas-ı enbiyâ mevcuttur. Çoğu Sa'lebî ve Kisâi'ye dayanan bu kitaplar arasında en eskisi Rabgûzî'nin eseridir. Cevdet Paşa'nın *Kıssa-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Huleiâ'sı* ayrıca zikre değer bir kitaptır. Bu türün son zamanlarda yazılan bazı örnekleri de şunlardır: Şakir Berki, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi* (Ankara 1958); Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara 1990); Ahmet Lutfi Kazancı, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul 1997); Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara 1992); M. Dik-

men-B. Ateş, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul 1977).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1328; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 591-592; Günay Tümer, "Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki Türkçe Kasas-ı Enbiya", *Birinci Milli Türkoloji Kongresi: 6-9 Şubat 1978*, İstanbul 1980, s. 43-49; a.mlf., "Arâisü'l-mecâlis", *DİA*, III, 265-266; İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir 1994, s. 30-39; İsmet Cemiloğlu, "Kısas-ı Enbiya ve Türkiye Kütüphanelerindeki Kısas-ı Enbiya Nüshaları", *TKA*, XXVI/2 (1989), s. 235-242; T. Nagel, "Kıssaş al-Anbiya", *Eİ²* (Fr.), V, 177-178; İsmail Kara, "Kısas-ı Enbiya", *TDEA*, V, 333-335; İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyat", *DİA*, XXIII, 195-199; Abdülhamit Birişik, "İsrâiliyat", a.e., XXIII, 199-202.

M. SÜREYYA ŞAHİN

KISASÜ'İ-ENBİYÂ

(bk. ARÂİSÜ'İ-MECÂLİS).

KISASÜ'İ-KUR'ÂN

(bk. KISSA).

KISITLI

(bk. HACİR).

KISKANÇLIK

Dinî metinlerde kiskançlık anlamında kullanılan Arapça **gayret** kelimesi "kişinin kendi mahremini koruması yönünde gösterdiği asırını duyarlılık, izzet-i nefesine, şeref ve namusuna zarar verecek durumlardan sakınıp korunmasını sağlayan duygusal tepki", daha özel olarak da "erkek veya kadının başkasının cinsel ilgisine karşı kendi eşini koruma ve savunma duygusu" mânasına gelir (İbnü'l-Esrî, III, 401; *Lisânü'l-Arab*, "gyr" md.; Râgib el-İsfahânî, s. 347).

Kiskançlık çoğunlukla aşk ve sevgi söz konusu olduğunda ortaya çıkan bir duygudur. Dar anlamda kiskançlık kişinin, sevdiği şahıs bir başkasını tercih ettiği zaman gösterdiği telâş ve endişedir. Bilgi, sanat, nüfuz, güç, mal, mevki gibi toplumun değer verdiği şeylerin elden gitmesi korkusu ve bunları koruyup kollama isteği de genel olarak kiskançlık kavramıyla ifade edilir. Râgib el-İsfahânî insanın kendini, evini ve ailesini, ülkesini, kısaca aidiyet ilişkisi olan her şeyi koruma duygusu için de gayret kavramının kullanıldığını belirtir.

Kiskançlık, "başkasının sahip olduğu imkânları çekememe" anlamına gelen hasetten farklı olup mânası ondan daha geniştir. Ayrıca ahlâkî bakımdan hasedin her türü kötü olarak değerlendirilirken kiskançlık mâkul ve ılımlı ölçüde tutulması şartıyla gerekli olan bir tepkidir. Bir kimsenin eşini ve kendine ait olan bir hak ve menfaati başkasından kiskanması haset değil gayret olarak nitelendirilir. Çünkü bu tabii ve fitrî bir eğilimdir. Kişinin sevip bağlandığı, değer verdiği bir kimseyi ve bir şeyi koruma altına alması, esirgemesi sonucunu doğuran kiskanma duygusu ve bundan kaynaklanan eylemler, yükselme, ilerleme, olgunlaşma, namus ve iffetin, hak ve menfaatlerin muhafazası için gerekli bir tutum ve davranış özelliği olarak kabul edilir (Elmalılı, IX, 6405-6406). Bu sebeple İslâm ahlâk kültüründe dengeli bir kiskançlık duygusu asalet, namus, iffet ve mertliğin temeli sayılmış ve bir onur ifadesi olarak kabul edilmiştir. Nitekim gayret kelimesi klasik sözlüklerde kısaca "hamiyet" (değerlere yönelik saldırılara karşı koyma duygusu ve iradesi) ve "enefet" (izzet-i nefis) şeklinde açıklanır (*Lisânü'l-Arab*, "gyr" md.; *Tâcü'l-Arûs*, "gyr" md.). Gazzâlî hamiyet, izzet-i nefis, kiskançlık duygularını her normal insanın tabiatında bulunan ve bir tür savunma mekanizması olan gazap duygusunun akıl ve din ölçüleri çerçevesinde faaliyet göstermesiyle ortaya çıkan erdemler olarak değerlendirmiş, bu erdemlerden yoksun kalmanın insanlıkta ciddi bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Aynı âlim, kişinin hamiyet duygusunun zayıflaması halinde izzet-i nefsinin de zaafa uğrayacağını, bütün bunların onun kiskançlık duygusundan mahrum kalmasına yol açacağını ifade etmiş, ardından Hz. Peygamber'in kiskanç olmakla övündüğünü anlatan hadisi (Buhârî, "Nikâh", 107; Müslim, "Li'ân", 16) nakletmiştir (*İhyâ'ü'l-âdâb*, III, 167-169). İbn Hazm da kiskançlığı hayvanlarda ve insanlarda doğuştan bulunan bir duygu olarak görür ve bu duygunun zaafa uğramasını veya ortadan kalkmasını fitratin bozulması, ahlâkî gerileme ve çöküntü şeklinde değerlendirir (*Tavku'l-hamâme*, s. 238, 246). Günümüzde bazı ilim adamlarının kiskançlığı kültürel kökenli olarak kabul etmelerine karşılık genelde bu duygu ve eğilimin doğuştan ve üniversal olduğunu savunanlar daha fazladır (Sillamy, s. 156).

İnsan tabiatında var olan diğer fitrî eğilim ve duygular gibi kiskançlık da ken-

KISKANÇLIK

diliğinden iyi ya da kötü değildir. Ancak ortaya konuş biçimine, niyete ve kişinin ahlâkî olgunlaşmasına olan katkısına göre bir değer kazanır. Bu açıdan olumlu bir kıskançlık kişiliğinin meydana gelmesinde ahlâkî bir fazilet olarak kabul edilir. Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde bu anlamdaki kıskanma üstün bir karakter özelliği diye zikredilmiş ve müminlere olduğu kadar Allah'a ve Peygamber'e de izâfe edilmiştir (*Müsned*, I, 408; II, 235, 301, 326, 343, 387, 520, 536; Buhârî, "Nikâh", 107, 108; Müslim, "Li'ân", 17, "Tevbe", 32-38; Tirmizî, "Rađâ", 14). Allah'ın kıskanması din dilinde "gayretullah" şeklinde ifade edilir ve yaptıkları kötü, çirkin, haksız işlerle gayretullahla dokunanların mutlaka ceza göreceklere inanılır. Kıskançlığı, "kişinin sevdiği ve sahip olduğu bir şeye başkasının ortak olmasından hoşlanmaması" diye tanımlayan Kuşeyrî de hadiste Allah'ın kıskançlıkla nitelendirilmesini bu tanıma uygun olarak açıklamaya çalışır. Ona göre Allah'ın kıskanması, "kulu üzerinde ulûhiyyet hakkının sadece kendisine ait olmasından dolayı yalnız kendisine ibadet ve itaat edilmesini istemesi, bu konuda başkasının ortak kılınmasına razı olmaması" demektir (*er-Risâle*, II, 512).

Kıskançlığın olumlu ve olumsuz yönlerini birbirinden ayırt etmek önemlidir. Bazı kıskançlık belirtileri vardır ki görünüşte dinî-ahlâkî endişe ve hassasiyetin zaaf vurumu gibi olsa da çok defa şahsî düşünceler ve bencilce dürtülerden kaynaklanır. Gerek Resûl-i Ekrem'in hadislerinde gerekse müslüman âlimlerin açıklamalarında kıskançlık duyguları arasındaki bu ayrım dikkat çekildiği görülmektedir. Nitekim bir hadiste Allah'ın sevdiği ve sevmeyişi kıskançlık çeşitlerinin bulunduğu belirtilerek birincisinin haklı bir şüpheye dayanan kıskanma, ikincisinin ortada şüphelenecek bir durum yokken ortaya konan kıskançlık olduğu ifade edilmiştir (İbn Mâce, "Nikâh", 56; ayrıca bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 82). İffet ve namusu koruma yönündeki kıskançlığı kocaya düşen bir görev olarak gören Gazzâlî bu konuda aşırı gitmeyi de doğru bulmamakta ve orta yolu tavsiye etmektedir. Ona göre sonu kötülüğe varacak davranışlara göz yummamak gerekir; fakat kadınla ilgili haksız bir kanaatin oluşmasına yol açacak şekilde gereksiz yere vesveseye kapılmak da doğru değildir. Meselâ kadınların gizli hallerini araştırmaya (tecesüs) varacak kadar kıskançlıkta aşırılığa

sapmak yanlış ve zararlıdır. Ayrıca bu, Allah'ın Kur'an'da açıkça yasakladığı (el-Hucurât 49/12) suizanna girer (*İhyâ*, II, 38-39). Şa'rânî de Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye atıfta bulunarak açık bir şüphe durumu bulunmadan zan ve vehme dayanarak kadınların davranışlarını sınırlamanın, onların mescidlere gitmesini engellemenin akıl dışı olduğunu, nitekim ashabın önde gelenlerinden bazılarının, "Eğer Hz. Peygamber bugün yaşasaydı da kadınların neler yaptığını görseydi ... mutlaka onların mescidlere gitmesini yasaklardı" (Buhârî, "Ezân", 163; Müslim, "Şalât", 144) şeklindeki sözlerinden dolayı Hz. Aîşe'yi eleştirdiklerini ifade eder. Bu halde sadece Allah Teâlâ'nın dininde belirlemiş olduğu özel durumlarda kıskançlık gereklidir. Bu sınırları aşan her kıskançlık aklın sınırları dışında olup yersiz duygulardan kaynaklanan bir davranıştır. İnsanın kıskançlık duygusunun tesiriyle eşinin sırlarını açığa çıkarmaya kalkışması da yanlıştır. Kıskançlıkta aşırı giden kişi, Allah'ın kötülük saymadığı bir konuda kendisinin Allah'tan daha duyarlı olduğunu iddia etmiş sayılır (*el-Yevâkit ve'l-cevâhir*, II, 42). Bazı hadis kitaplarında "Gayretü'n-nisâ" gibi başlıklar altında ayrı bölümlerin yer aldığı, bu bölümlerde özellikle Hz. Peygamber'in eşlerinin kıskançlıklarını yansıtan olaylara yer verildiği görülür (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 23, "Nikâh", 107, 108, "Talâk", 5, "Menâkıbü'l-enşâr", 20, "Tevhîd", 32; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 74-76, 83, 88).

Klasik ahlâk kitaplarında kadının kıskanç tabiatına dikkat çekilmekte ve bunun sebep olacağı sıkıntılara işaret edilmektedir. Kınalîzâde Ali Efendi'ye göre aşırı kıskançlık daha çok kadınlara has bir durum olup erkek tarafından bunun dikkate alınmaması aile huzurunun bozulmasına yol açabilir. Özellikle çok kadınla evlilik durumunda bu olumsuzluklar daha fazla açığa çıkabilir (*Ahlâk-ı Alâi*, II, 32). İbn Kayyim el-Cevziyye ise çoğunluğun görüşüne aykırı olarak kıskançlık duygusunun erkeklerde daha baskın olduğunu ileri sürer. Ona göre kadının kıskançlığı, onun tabiatındaki gücün dışı vurmasından ziyade kocasının çok evli olduğu bir aile düzeni içerisinde yaşamaktan dolayı ortaya çıkar. Bununla birlikte dinî ve içtimaiî telakkilere bağlı olarak kadın kocasını başka kadınlarla paylaşmaya alışabilir. Fakat erkek için böyle bir durum söz konusu değildir (*Ahlâk-ı Bârü'n-nisâ*, s. 84).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 401; *Lisânü'l-'Arab*, "ğyr" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "ğyr" md.; *Müsned*, I, 408; II, 235, 301, 326, 343, 387, 437, 520, 536, 539; III, 107, 372, 390; V, 354; VI, 58, 88, 150, 202, 279; Buhârî, "Ezân", 163, "Eymân", 25, "Talâk", 5, "Tefsîr", 66, "Hibe", 8, "Nikâh", 97, 107, 108, "Menâkıbü'l-enşâr", 20, "Edeb", 23, "Tevhîd", 32; Müslim, "Şalât", 144, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 74-76, 83, 88, "Tevbe", 32-38, "Li'ân", 16, 17; Ebû Dâvûd, "Büyü", 89; İbn Mâce, "Ahkâm", 14, "Nikâh", 56; Tirmizî, "Menâkıb", 61, 62, "Birr", 70, "Rađâ", 14; Nesâî, "İşretü'n-nisâ", 3, 4; a.mlf., *İşretü'n-nisâ*, Beyrut 1409/1989, s. 34-41; İbn Hazm, *Tauku'l-hamâme: Güvercin Gardanlığı* (trc. Mahmut Kanık), İstanbul 1985, s. 238, 246; Kuşeyrî, *er-Risâle*, II, 512-518; Râğıb el-İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 347; Gazzâlî, *İhyâ*, İstanbul 1318, II, 38-39; III, 167-169; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahlâk-ı Bârü'n-nisâ* (nşr. Nizâr Rızâ), Beyrut 1985, s. 82-94; Aynî, *Umdetü'l-kâri*, Kahire 1392/1972, XVI, 407-414; Şa'rânî, *el-Yevâkit ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, II, 42; Kınalîzâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâi*, Bulak 1208, II, 32; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6405-6406; N. Silamy, *Dictionnaire de la psychologie*, Paris 1967, s. 156.

HAYATİ HÖKELEKLİ

KISMET

(القسمة)

Daha çok insanların geçim vasıtası olan rızık Allah tarafından belirlendiğini ifade eden terim (bk. BAHT).

KISMET

(القسمة)

Ortak malların taksim tekniği anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "bölmek" mânasına gelen **kismet**, fıkıhta şâyi hisseli mallarda ortakların hisselerinin muayyen hale getirilmesi, daha çok da terekenin mirasçılar arasında paylaşılması işlemini ifade eder. Şâyi hisseli ortak malların hak sahipleri arasında bölüştürülmesi adaletin sağlanması, yakınlar arasında haksızlık ve mağduriyetlerin giderilmesi açısından ayrı bir önem taşıdığından fıkıhta özenle üzerinde durulan bir konu olmuş, klasik literatürün miras hukuku bölümünde diğer ortaklık türlerini de kuşatan bir açıyla ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Fakihler kismet, "Şâyi hisselerin tayin edilmesidir" şeklinde tarif ederler. Buna göre taksimden önce gayri muayyen olan